

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 12

17 maart 1968

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 10,— per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Wat betekent voor mij het humanisme?

De vraag wat het humanisme voor mij betekent wekt kriebelige gevoelens in mij op om te zeggen: niet zoveel. En dan heb ik speciaal het humanisme op het oog zoals dat in verschillende brochures en boekjes naar voren komt. De betekenis daarvan beperkt zich voor mij tot een vage herkenning van bepaalde ideeën. De uitspraken zijn weliswaar vaak zeer fraai, maar zo geformuleerd in hun simpelheid en omvattendheid dreigen ze bevrijdende woorden te blijven en als uitgangspunt om mee te leven te vaag te zijn. Zulke uitspraken krijgen pas echt betekenis als ze in de werkelijkheid, waarop ze betrekking hebben, waar gemaakt kunnen worden. Het heeft nog weinig betekenis te zeggen, om een voorbeeld te nemen, dat we bewust moeten kiezen voor zelfverwerkelijking in gemeenschap¹⁾. Dit krijgt het pas als duidelijk is wat dat concreet in ons leven is en daarmee blijkt dat zoiets inderdaad mogelijk en menselijk is. Het humanistische woord moet blijken te kunnen worden omgezet in een realiteit, een levende etiek, een manier van leven. Het humanisme stelt enerzijds dat dit realiseren door ieder mens zelf zal moeten gebeuren, anderzijds dat we dit met elkaar moeten doen. Geen mens zal trouwens daartoe in staat zijn zonder contact met zijn medemensen en zonder van hen te leren. Het Humanistisch Verbond kan hierbij een belangrijke rol spelen: om het gesprek mogelijk te maken; om te helpen een gemeenschap te herstellen; om waar nodig onpartijdige

informatie te verschaffen. Een humanisme dat op een dergelijke wijze gedragen wordt en getoetst aan de verwezenlijking zal nauwelijks zichzelf kunnen blijven, maar zal een groei-proces doormaken. Door een vergroting van het bewustzijn en dieper inzicht in onszelf en de werkelijkheid zal er steeds een hernieuwde vormgeving in een zich ook steeds wijzigende situatie plaatsvinden. Dat kan één van de grootste betekenissen van een humanisme worden: dat het een levend concreet humanisme is gedragen door de mens zelf. Met een essentiële variatie op Prof. van Praag¹⁾ zou men kunnen zeggen dat zo het avontuur van het menselijk bestaan een experiment met het humanisme wordt. Wij staan voor dit experiment en het welslagen ervan bepaalt of het humanisme in de toekomst betekenis zal hebben.

¹⁾ Prof. dr. J. P. van Praag in „Het Humanistisch Verbond”, 1967, uitg. H.V.

Personalia

G. H. Wieneke. Geboren in 1940 en opgevoed in een niet kerkelijk gezin. Tijdens studie voor natuurkundig ingenieur lid van de S.V.H.G. Socrates afd. Delft. Medewerker aan de kampen van het H.V. Lid van het H.V. sinds 1965. Nu werkzaam als wetenschappelijk medewerker op het gebied van de fysiologische fysika.

**GIRO
6168**

Maart-aktie Steunfonds Praktisch Humanisme, giro 6168, A'foort

**Stichting Steunfonds
Praktisch Humanisme**
te Amersfoort, Curaçaolaan 16 c

Maart-aktie Steunfonds Praktisch Humanisme, giro 6168, A'foort

Wat doen we eigenlijk met geld?

Over het onderwerp „geld” zijn vele boeken volgeschreven. Toch interesseren de meeste mensen zich veel meer voor het geld, dat in hun portemonnee zit, dan voor de problemen, die in de boeken beschreven staan. Het geld in onze portemonnee levert overigens al problemen genoeg op en daar wil ik een paar opmerkingen over maken. Eigenlijk is geld iets heel wonderlijks. Wij zijn bereid te werken voor anderen of goederen af te staan aan anderen in ruil voor geld. Met dat geld zelf kunnen wij heel weinig beginnen. Sommige muntzouden kunnen dienen als sieraad, een bankbiljet is slechts een bedrukt stukje papier en een bijschrijving op onze girorekening bestaat zelfs uit niet meer dan een paar cijfers. De betekenis van geld is, dat dit recht geeft op, toegang geeft tot de voorraad goederen en diensten, die in onze samenleving wordt aangeboden. Sommige daarvan zijn voor ons onmisbaar om in leven te kunnen blijven, zoals voedsel, kleding en huisvesting. Veel andere goederen zouden we desnoods wel kunnen missen. Als we voor geld echter niets zouden kunnen kopen zou het geld voor ons geheel waardeloos zijn.

Enerzijds ontvangen wij dus geld. Over de manieren, waarop dit gebeurt en met name over de verschillen in de bedragen, die ieder persoonlijk ontvangt zou heel wat te zeggen zijn, maar in dit kwartiertje wil ik mij beperken tot de problemen van het uitgeven van geld. In dat opzicht hebben wij tegenwoordig veel meer problemen dan de mensen, die in de vorige eeuw leefden. In de eerste plaats waren er toen grote bevolkingsgroepen, die in armoedige tot zeer armoedige omstandigheden leefden. Die mensen hadden al hun geld nodig voor de meest noodzakelijke levensbehoeften, enig geld voor een extra'tje was er niet. Er waren toen natuurlijk ook wel mensen, die niet in armoede leefden, die zich wat meer konden permitteren, maar voor die groepen gold een moraal van soberheid en zuinigheid. In die toestanden is geleidelijk aan en in de tweede helft van deze eeuw op een opvallende wijze een enorme verandering ingetreden. De armoede van de vorige eeuw, die te vergelijken is met de huidige levensomstandigheden in de ontwikkelingslanden, komt in West-Europa vrijwel niet meer voor. Veruit de meeste mensen kunnen zich boven de noodzakelijke levensbehoeften wel wat extra's permitteren, sommigen nog een beetje, anderen vrij veel. En ook van de moraal van soberheid en zuinigheid is niet veel meer over. Zo'n moraal heeft het trouwens niet gemakkelijk tegenover de hedendaagse lawine van de meest geraffineerde reclame, waarin de mens wordt aangespoord tot verbruik en steeds meer verbruik. Het lijkt wel alsof „hebben” de enige plicht is en „aanbod” het enige gebod. „Verbruiken” is het thema van de nieuwe adelsbrief en nieuwe verbruiksleuzen worden populair, zoals: „meer schijnen dan zijn”, „ik ben wat ik kan uitgeven”, „verbruik, wat ook de anderen verbruiken”. Dat zijn wat negatieve kanten van een ontwikkeling, die overigens ook vele positieve kanten heeft en die de moderne mens vele ontplooiingsmogelijkheden geeft, waarvan vroeger alleen maar gedroomd werd. Wij willen ook beslist niet terug naar de armoede van de vorige eeuw. Maar dat neemt

niet weg, dat de moderne mens in zijn dagelijkse leven wordt geplaagd voor een aantal problemen en probleempjes, waarvoor vorige generaties hem geen oplossingen kunnen aanbieden.

Ieder van ons staat dus met zijn geld tegenover een overvloed van goederen, die te koop worden aangeboden, tegenover een overvloed van bestedingsmogelijkheden. In die situatie staan wij voortdurend onder een zekere spanning. Want onze welvaart is wel sterk toegenomen, maar het is beslist nog niet mogelijk al onze wensen te vervullen. Daarbij worden ons overigens niet alleen beperkingen opgelegd door de bodem van onze portemonnee, maar ook door de factor tijd. We kunnen nu eenmaal niet tegelijkertijd naar de bioscoop gaan en een boek lezen. Dit alles betekent, dat wij bij het besteden van ons inkomen voortdurend moeten kiezen en het is van belang er ons rekenschap van te geven welke factoren bij dit kiezen een rol spelen. Er zijn mensen, die zich om dit alles niet druk maken, zij geven hun geld uit tot het op is en voor de rest van de maand leven zij op de pof. Van een weloverwogen verdeling over dringende en minder dringende behoeften komt op zo'n manier echter weinig terecht.

Om tot weloverwogen keuzen te komen vragen in de eerste plaats een aantal technisch-zakelijke gegevens onze aandacht: welke merken, welke modellen en welke kwaliteiten zijn er verkrijgbaar tegen welke prijzen. Om deze gegevens te verzamelen moeten we moeite doen en bovendien moeten we eraan wennen dat we verschillende soorten gegevens op een verschillende manier moeten waarderen. Eén van onze informatiebronnen is namelijk altijd eenzijdig. Dat is de reclame. De taak van de reclame is de verkoop van een bepaald product te bevorderen. Dat betekent, dat de voordelen van dat produkt breed worden uitgemeten, maar over de nadelen wordt gezwegen. Bovendien doen we er verstandig aan niet te rekenen op de romantische avonturen, die het reclameplaatje ons lijkt te beloven. Tot dusver is het leuke meisje, dat op de reclamefolder van de nieuwe auto stond, er nooit bijgeleverd, evenmin overigens als het beloofde geluk bij het goud. Dat betekent in het geheel niet, dat reclame niet nuttig is. We moeten alleen weten hoe we reclame moeten lezen en we moeten vervolgens weten, dat we een beetje moeten omschakelen als we gebruik maken van een andere informatiebron te weten het materiaal van een of ander voorlichtingsbureau. Tot de gegevens, die wij regelmatig verzamelen behoren ook de ervaringen van familieleden en kennissen met allerlei produkten, waarbij overigens eveneens onze kritische instelling niet gemist kan worden. Als uw vriendin erover klaagt, dat haar nieuwe wasautomaat telkens overloopt, moet u wel zeker weten, dat hij goed bediend wordt. Doelmatige geldbesteding vraagt van ons, dat wij moeite doen om informatie te verzamelen en deze informatie kritisch te lezen en te vergelijken.

Daarmee zijn we er overigens nog niet als wij nagaan welke factoren bij ons kiezen een rol spelen. We hebben bij al ons doen en laten ook te maken met de mensen in onze onmiddellijke omgeving: ons gezin en onze familie-

leden en kennissen. Wie in de stad een leuk sporthemd ziet liggen of een nieuw boek van een beetje omstreden schrijver en een grote kans loopt, dat als hij met deze spullen thuis komt als commentaar te horen krijgt: „wat een mal ding” of „zonde van het geld”, die zal daarin gewoonlijk geen aansporing tot kopen vinden. Op deze wijze zijn wij voortdurend bezig elkaar te becrisiseren, waarbij wij ons echter wel moeten afvragen hoe ver wij moeten gaan met onze critiek en wat wij ons van de critiek van onze huisgenoten moeten aantrekken. In heel wat gezinnen, waar grote kinderen zelfstandig aankopen doen, is deze problematiek niet onbekend.

Een geheel andere invloed op ons aankoopbeleid kan gericht zijn op onze familie en kennissenkring. Wij komen dan terecht bij de bekende „statussymbolen”. Dat zijn allerlei dure dingen, die naast hun, geheel op zijn plaats zijnde persoonlijke gebruikswaarde, tevens worden gekocht om aan de omgeving te laten zien, wat men zich wel kan permitteren. Het lijkt mij, dat dit soort demonstratieve consumptie een nogal armzalige manier is om je persoonlijkheid wat op te vullen en bovendien duidt op een onderschatting van de mensenkennis van anderen.

Naast de meer technisch-zakelijke gegevens en de invloed van anderen is er nog een derde groep factoren van belang bij onze geldbesteding. Als wij geld uitgeven en bepaalde artikelen kopen zijn namelijk meestal ook verschillende waarden in het geding. In de eerste plaats de waarde van onze gezondheid. Wij kunnen met ons consumeren onze gezondheid zowel schaden als bevorderen. De wijze, waarop er nogal eens gegeten, gedronken en gerookt wordt duidt er niet op, dat iedereen zich hiervan voldoende bewust is. Een andere waarde is gelegen in de vraag: „wat betekent deze aankoop voor mijn menszijn?”, „welke bijdrage levert dit tot mijn menselijke ontplooiing, wordt ik hiermede geestelijk en/of cultureel verrijkt?” Ook hiervan zijn gemakkelijk voorbeelden te vinden. Niet elke aankoop van een schilderij geschiedt uit een zuiver verlangen naar kunstbeleving, soms komt er ook nog een portie snobisme bij. Een derde waarde, die wij in onze overwegingen moeten betrekken, wordt gevormd door de belangen en wensen van onze naasten, in de eerste plaats de leden van ons gezin en vervolgens ook van de mensen daarbuiten. Deze waarde komt vooral in gedrang als wij soms zien dat mensen zich luxe uitgaven permitteren en tegelijkertijd hun kinderen verwaarlozen. Maar ook tussen man en vrouw dient er een onderlinge afweging te zijn van dringende en minder dringende wensen. En tenslotte moet de vraag worden gesteld of bepaalde luxe uitgaven echt voorrang moeten hebben boven vele noden, die in onze omgeving buiten ons gezin zichtbaar zijn.

U ziet, er komt bij een verantwoorde geldbesteding nogal wat kijken: een kritische beoordeling van allerlei zakelijke informatie, een even kritische beoordeling van de meningen van anderen, een niet zo gemakkelijke overweging van verschillende waarden en niet in de laatste plaats een flinke portie zelfbeperking en zelfbeheersing.

Naast bovengenoemde, in hoofdzaak persoonlijke overwegingen heeft geld en geldbesteding ook een maatschappelijke betekenis. Wat betekent onze geldbesteding voor anderen, die wij niet persoonlijk kennen? In hoeverre dienen wij bij te dragen tot allerlei gemeenschapsvoorzieningen, gedwongen in de vorm van be-

lastingen, maar ook vrijwillig voor doeleinden, waarvoor geen belastingen beschikbaar worden gesteld? Ook daar kunnen wij ons weinig van aantrekken, hetgeen nog wordt bevorderd door het feit, dat wij nog zoveel op ons persoonlijke verlanglijstje hebben staan. Toch zijn ook hierbij verschillende gewichtige belangen en waarden in het geding, die ons pas goed duidelijk worden als wij er persoonlijk door geraakt worden. Wie een vals biljet van honderd gulden in zijn portemonnee aantreft zegt niet zo gauw: „het kan mij niet schelen, wat anderen doen”. Dat is een strafbare vorm van geldbederf. Er is echter ook een niet-strafbare vorm van geldbederf, die toch soms velen soms bepaalde groepen mensen kan ruïneren. Ik denk aan inflatie, waardevermindering van geld. Wij zien in onze samenleving een langzame inflatie, die volgens vele economen noodzakelijk is om het economisch leven goed op gang te houden, maar die ten koste gaat van de mensen met vaste inkomens, met name degenen met een vast pensioen. Op dit moment volstaan wij met de opmerking, dat hier een probleem ligt, waarvoor wij gezamenlijk de verantwoordelijkheid dragen.

Een ander maatschappelijk facet van onze geldbesteding is gelegen in het feit, dat ons geld ons toegang geeft tot het maatschappelijk product, maar dat dit maatschappelijk product in ruime zin op heel verschillende manieren tot stand komt. Het grootste deel van de goederen en diensten, die wij nodig hebben, kunnen wij in afgepaste hoeveelheden kopen. Het is in onze samenleving gebruikelijk, dat dergelijke goederen en diensten ons door particuliere leveranciers worden geleverd. Daarnaast zijn er een aantal diensten, die zich er niet of slecht toe lenen tegen afzonderlijke betaling per dienstverlening te worden verstrekt. Dat geldt met name voor de diensten van de brandweer en de politie en tegenwoordig ook voor het onderwijs. In deze gevallen is de overheid de aangewezen instantie om voor deze dienstverlening te zorgen, waarbij de benodigde gelden worden verkregen door het heffen van belastingen. Ook de dienstverlening volgens de sociale wetgeving heeft een dergelijk karakter. Daarnaast zijn er in onze samenleving een aantal noden en diensten, waarvoor niet of nog niet door de overheid wordt gezorgd en die zich evenmin lenen voor een betaling per dienstverlening. Naast enkele andere gevallen denk ik daarbij met name aan onze politieke partijen en het geestelijk leven. Het is in onze samenleving gebruikelijk dat de overheid de politieke partijen in het geheel niet subsidieert en activiteiten in de sector van het geestelijk leven slechts in enkele bijzondere gevallen. Toch kunnen we niet zeggen, dat deze activiteiten niet belangrijk zijn. Integendeel, de gezondheid van ons politieke leven is direct afhankelijk van goed functionerende politieke partijen en ook het geestelijk leven, hoezeer ook in beweging, is een volstrekt onmisbaar element in onze samenleving. Wij hebben gezamenlijk besloten, dat deze diensten niet door de overheid worden gesubsidieerd. Dat betekent, dat op ons de plicht rust er op een andere manier voor te zorgen, dat de noodzakelijke werkzaamheden op deze terreinen kunnen worden uitgevoerd. In dit verband vraagt deze maand de geestelijke verzorging en de geestelijke vorming van het Humanistisch Verbond uw aandacht en vragen wij u uw bijdrage te storten op de girorekening van het steunfonds praktisch humanisme te Amersfoort, girorekening no 6168, 6168. J. de Leede

Egoïst

Men moet zich bijna schamen het te bekennen, maar wij zitten graag 's avonds tegenover elkaar, elk onder zijn eigen lamp, en dan maar iets doen dat vermakelijk of nuttig is. Maar het nuttige moet dan ook enig vermaak bieden.

Waarom schamen wij ons daar bijna voor? Omdat wij hardnekkige kijkers naar het televisie-journaal zijn. Dat geeft ons elke dag een hoop ellende en gewetenswroeging mee, die ons te gronde zouden richten, als wij niet vastbesloten waren een deel van ons leven af te zonderen voor strikt privé-gebruik. Dat is een wat omslachtige, maar naar mijn mening wel geslaagde manier om ons egoïsme te omschrijven. En voor dat egoïsme schamen wij ons. Bijna. Nog net niet, omdat wij zonder dat egoïsme nooit meer zouden kunnen lachen en slapen. En zelfs niet meer zouden kunnen werken voor het dagelijks brood. Wij zouden versloeberen en verpauperen.

Wij zouden niet met een spandoek in een optocht gaan lopen, geen bommen gooien en geen adressen tekenen. Wij zouden geen bommen gooien, omdat het onder meer het gooien van bommen is, dat ons dagelijks beroerd maakt. Wij hebben ooit eens ergens gelezen dat in de middelen het doel al verwezenlijkt moet zijn en hoe meer wij daarover hebben gedacht, hoe juister ons deze stelling lijkt. Wij zouden niet demonstreren en tekenen, omdat wij dit bijzonder gemakkelijke middelen vinden om het geweten het zwijgen op te leggen. In ons land zijn deze activiteiten binnen een ruime grens niet verboden en geheel gevaarloos. Maar bovendien helpen ze ons niet uit de gewetensnood. Zij verschaffen een lichte roes, een tijdelijke zelfbewondering en versterken niet zelden de tegenkrachten die men wil bestrijden.

Ik wilde dit vooraf laten gaan. Ter verontschuldiging en zelfs ter rechtvaardiging. Overigens zitten wij niet zo heel vaak en waarschijnlijk te weinig tegenover elkaar, elk onder onze eigen lamp.

Maar nu gebeurde het, dat mijn vrouw daar zat met een boek van Top Naeff op schoot. Voor lezers van veertig jaar of jonger zij vermeld, dat mevrouw Van Rhijn-Naeff, gezegd Top Naeff, een jaar of veertig geleden een gevierd romanière was.

Ter voorbereiding van de jaarlijkse schoonmaak hadden wij onszelf opgedragen onze boekenvoorraad wat uit te dunnen om ruimte te maken voor de nieuwe aanwinsten die nog geregeld binnenkomen. Het is een zeer zware taak, want ook de boeken die men niet meer leest zijn vaak oude vrienden die vreugde hebben gegeven. Maar er zijn grenzen. Men kan in een gewone huurwoning dertig, veertig, vijftig meter boeken opbergen. Tenslotte komt er een eind aan.

Al uitzoekende en opruimende stieten wij op Top Naeff. Weg? Ach nee, Top niet. En wij namen Top mee naar de huiskamer om te zien of wij er nog iets terugvonden van hetgeen wij er lang geleden in hadden gezien.

Terwijl ik mij vermaakte met een populair-

historisch werk (nieuw en ongeveer driemaal zo dik als het nu toch wel veroordeelde werk van mevrouw Van Rhijn, welks plaats het moet innemen), herlas mijn vrouw de Voorbijgangers van veertig jaar geleden.

Zij viel van de ene verbazing in de andere. „Wat een omhaal van woorden. Wat hadden die mensen een ingewikkelde manier om te zeggen wat ze kwijt wilden zijn. Hoe is het mogelijk, dat je zoiets ooit mooi gevonden kan hebben.”

Ach ja, en nu was Top Naeff nog lang de ergste niet. Wij hebben ook Adriaan van Oort gelezen en zelfs Van Deyssel en Querido. Doodmoe zou je er nu van worden en als ik nu nog wel eens zo'n oude kunstbroeder tegenkom heb ik de neiging te denken, dat het werk bij een drastische bekorting aanzienlijk zou winnen. Er zou dan heel wat „woordkunst” overboord moeten. En misschien zou dan blijken, dat er aan werkelijke inhoud maar weinig meer overbleef.

Nu vind ik de werken van de eigentijdse auteurs ook niet allemaal even boeiend, maar zij zeggen tenminste waar het op staat en ik kan al na enkele bladzijden vaststellen of de schrijver iets mee te delen heeft, dat mij belang inboezemt of boeit dan wel of hij onderwerpen behandelt die mij snel de keel withangen.

Het bleek ook, dat de voorbijgangers van veertig jaar geleden in menig opzicht geleken op de mensen die nu voorbij gaan. Blijkbaar zijn er enkele menselijke zorgen en vreugden die niet voorbijgaan. Toen, gelijk nu, was het de liefde die de schrijvers en schrijfsters in het bijzonder bezig hield. Terecht, mag ik wel zeggen en gij zult dat met mij eens zijn. Maar zie eens hoe anders zij de stof behandelden. Ik spreek nu nog niet eens van Dickens die — in geschifte althans — met een grote boog om de tere maagden heenliep, heur teint beschreef en het kleine voetje, de bevallige rondingen der schouders en de tere vingertjes. Het is niet aan te nemen, dat er tussen Pepys, James Boswell en vader Cats en de mannen van heden, die zo onbeschoornd hun verlangens blootleggen een periode is geweest, waarin Dickensachtige figuren kuis en steriel naar de andere kunne keken als waren het vazen uit de Ming-dynastie of Koptische weefsels.

Nee, de voorbijgangers waren wel ongeveer gelijk maar de manier waarop zij werden aangesproken verschilt wel ingrijpend van de huidige.

Dat vernam ik dan weer uit het populair-historische boek, dat ik onderhanden had.

Uit datzelfde boek vernam ik trouwens ook, dat er altijd mensen zijn geweest die in onvrede met de bestaande wereld leefden. Zij hebben geprotesteerd in woord en geschrift. Zij hebben zich ook wel teruggetrokken, gemediteerd en aan hun eigen ziel geschaafd. En zij hebben zich ook ontspannen.

Daarom is het menselijk geslacht dan ook nog steeds niet uitgestorven.

H.H.

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

zondag 24 maart 9.45—10.00 uur: J. P. van Praag: „Knapperds en kneusjes”.

zondag 31 maart 9.45—10.00 uur: P. A. Pols: „Dienstweigere”.

Televisie (Ned. 1)

maandag 25 maart 22.15—22.30 uur: R. O. Battes: „Steunfonds Praktisch Humanisme”.